

8. Međunarodni naučni skup

Specijalna edukacija
i rehabilitacija

DANAS

ZBORNİK RADOVA
PROCEEDINGS

8th International Scientific
Conference - Special education
and rehabilitation today

BEOGRAD 2014.

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VIII međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 07–09. novembar 2014.

Zbornik radova

The Eight International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, November, 07-09, 2014

Proceedings

Beograd, 2014.
Belgrade, 2014

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Zbornik radova
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Proceedings

VIII međunarodni naučni skup
Beograd, 7-9. 11. 2014.
The Eighth International Scientific Conference
Belgrade, 07-09. 11. 2014.

Izdavač / Publisher:
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / For Publisher:
prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:
prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:
prof. dr Jasmina Kovačević
prof. dr Dragana Maćešić-Petrović

Kompjuterska obrada teksta - Computer word processing:
Biljana Kراسić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD.
Proceedings will be published in electronic format CD.

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-061-0

SPOSOBNOST PRODUKCIJE EKSPOZITORNIH I ARGUMENTATIVNIH TEKSTOVA KOD DESETOGODIŠNJAKA*

Maja P. Ivanović, Zorka Kašić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Sticanje funkcionalne jezičke pismenosti nije moguće bez uspešnog ovladavanja načelima i principima strukturisanja različitih žanrova zato što različiti tipovi teksta imaju različitu strukturu, funkcije i komunikativne ciljeve. Opservacije pokazuju da u školskom procesu opismenjavanja izostaju neki elementi funkcionalnog opismenjavanja i kod tipične populacije. Osnovni cilj rada bio je da se razmotri u kojoj meri je razvijena i podsticana sposobnost desetogodišnjaka da menjaju komunikativni registar iz kojeg je proistekao i pragmatični cilj kao preporuka na koje elemente treba da se obrati pažnja prilikom usvajanju pisanog jezika kod tipične populacije i kod populacije sa problemima u ovom domenu. U radu se ispituju pojedini aspekti kasnijeg jezičkog razvoja dece u kontekstu pisane produkcije dva različita tipa diskursa – ekspozitornog i argumentativnog. Korpus za analizu sastojao se od 42 ekspozitorna i 42 argumentativna teksta učenika četvrtog razreda jedne beogradske osnovne škole. Tekstovi su analizirani kako u odnosu na kvantitativne parametre (dužina teksta izražena brojem reči, komunikativnih rečenica i klauza), tako i u odnosu na kvalitativna svojstva (prisustvo/odsustvo žanrovskih karakteristika). Kvantitativna i kvalitativna analiza je pokazala karakteristike sposobnosti desetogodišnjaka da produkuju ekspozitorne i argumentativne tekstove. Uočeno je da su desetogodišnjaci u većoj meri sposobni da produkuju ekspozitorni tekst, ali rezultati takođe ukazuju na to da se ova sposobnost još uvek razvija budući da forma, struktura, izbor leksema i sintaksičkih konstrukcija još uvek u većini tekstova predstavljaju glavna obeležja žanra koji su najranije usvojili – narativa. Uvid u razvoj ispitivane sposobnosti kod tipičnih desetogodišnjaka može se koristiti u radu sa decom koja imaju jezičke teškoće i teškoće u usvajanju pisanog izraza.

Ključne reči: opismenjavanje, strukturisanje različitih žanrova, desetogodišnjaci, ekspozitorni i argumentativni tekst

UVOD

U radu se ispituju karakteristike kasnije faze jezičkog razvoja (Nippold, 1998), odnosno proširivanja jezičke kompetencije (Kašić, 2002; Kašić i Borota, 2003) u kontekstu pisanja ekspozitornih i argumentativnih tekstova. Početak faze proširivanje jezičke kompetencije korelira sa polaskom dece u školu. Iako ova faza razvoja jezika

* Rad je realizovan u okviru projekata *Jezici i kulture u vremenu i prostoru* OI 178002 i *Evaluacija tretmana stečenih poremećaja govora i jezika* OI 179068 koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, ciklus naučnih projekata 2011-2014.

traje od šeste/sedme godine sve do kraja života, najznačajnije promene na sintaksičkom planu dešavaju se tokom perioda koji deca provedu u školi. Jedan od osnovnih ciljeva prvog obrazovnog ciklusa je savladavanje čitanja i pisanja jer će se sva kasnije akumulirana znanja bazirati na ovim dvema sposobnostima. Stoga se najznačajniji doprinos faze kasnijeg jezičkog razvoja odnosi na usvajanje i razvoj pisanog diskursa dece ranog osnovnoškolskog uzrasta (Ravid, 2004).

Savremeno tumačenje pismenosti u prvi plan ističe sticanje funkcionalne pismenosti. Da bi dete postalo funkcionalno pismeno, neophodno je da uspešno ovlada načelima i principima strukturisanja različitih žanrova zato što različite diskursne forme imaju različitu strukturu, funkcije i komunikativne ciljeve (Ravid & Tolchinsky, 2002). Ekspozitorni tekstovi su specifični zbog toga što podrazumevaju formalnu upotrebu jezika, orijentisani su na temu, a iznošenje i povezivanje odgovarajućih činjenica i ideja treba da bude predstavljeno na logičan i razumljiv način (Kamberelis & Bovino, 1999). Argumentativno pisanje, pak, zahteva razvijenu svest o postojanju auditorijuma kako bi se na jasan i ubedljiv način publika ubedila u stavove i gledišta autora (Kamberelis & Bovino, 1999). S druge strane, primećeno je da se tokom školskog procesa opismenjavanja naročito favorizuje pisanje narativnih struktura dok se ostale vrste teksta zanemaruju.

Cilj

Širi cilj ovog istraživanja je bio da se utvrde sintaksička i žanrovska svojstva ekspozitornih i argumentativnih tekstova učenika IV razreda osnovne škole iz kojeg je proistekao i uži cilj u vidu preporuke učiteljima i nastavnicima maternjeg jezika na koje elemente treba da obrate pažnju pri usvajanju pisanog jezika (žanrova i žanrovskih karakteristika).

METOD ISTRAŽIVANJA

Korpus se sastojao od ukupno 84 teksta (po 42 ekspozitorna, odnosno argumentativna teksta) učenika IV razreda jedne beogradske osnovne škole. Svi učenici su dobili istovetno uputstvo sa opštim smernicama i zadatom temom (da objasne razlike i sličnosti između leta i zime i napišu sve što smatraju važnim o ovim godišnjim dobima; da napišu da li su za selidbu ili ne i navedu sve razloge kojima će ubediti roditelje da se sa njima slože).

Izvršena je analiza izabranih kvantitativnih i kvalitativnih sintaksičkih parametara. Kvantitativni pokazatelji su obuhvatili dužinu teksta koja je izražena ukupnim brojem reči u tekstu; ukupnim brojem komunikativnih rečenica kao i ukupnim brojem klauza. Sintaksička struktura tekstova je predstavljena različitim tipovima rečeničnih konstrukcija pa su u tom smislu analizirani sledeći tipovi rečenica: broj jezgrenih, proširenih, naporedno složenih, zavisno složenih, te višestruko složenih i negramatičnih rečenica.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA SA DISKUSIJOM

Kako se može videti u Tabeli 1, deca u četvrtom razredu osnovne škole pišu duže ekspozitorne tekstove po svim analiziranim kvantitativnim parametrima (broj reči, rečenica i klauza). Što se tiče strukture tekstova koje su produkovali desetogodišnjaci, u argumentativnim tekstovima zabeležen je veći broj složenih konstrukcija sa zavisnim klauzama (zavisno složene i višestruko složene rečenice). U ekspozitornim tekstovima njihov broj je 82 odnosno 70; dok su ovi tipovi rečenica u argumentativnim tekstovima produkovani 128 puta, odnosno 77. Za razliku od argumentativnog pisanja, u ekspoziciji su desetogodišnjaci više upotrebljavali proširenih i napredno složenih rečenica (163, odnosno 117 u ekspozitornim prema samo 56 odnosno 77 u argumentativnim tekstovima). U okviru ekspozitornih tekstova, najbrojnije su proširene rečenice (163) dok su najmanje zastupljene jezgrene rečenice – samo 14 ih je produkovano u ovom žanru.

U argumentativnim tekstovima deca su najviše upotrebljavala zavisno složene rečenice – 128, dok su se jezgrene i ovde javile u najmanjem broju – ukupno 9 puta.

Tabela 1 – Ukupni rezultati (dužina teksta, tipovi rečeničnih konstrukcija) u ekspozitornim i argumentativnim tekstovima

Sintaksičke varijable/tip teksta	Ekspozicija	Argumentativ
Broj reči u tekstu	4802	4640
Broj kom. rečenica u tekstu	470	407
Broj klauza u tekstu	941	852
Br. jezgrenih reč.	14	9
Br. proširenih reč.	163	56
Br. napslož. reč.	117	77
Br. zavslož. reč.	82	128
Br. višslož. reč.	70	77
Br. negramatičnih reč.	24	16

U Tabeli 2 na osnovu prosečnih vrednosti koje su iskazane i u procentima može da se uoči tipična sintaksička struktura dvaju analiziranih tipova teksta koje su pisali desetogodišnjaci. Kako pokazuju predstavljeni rezultati, deca u četvrtom razredu osnovne škole pišu, u proseku, duže ekspozitorne tekstove. Prosečan broj reči u ekspoziciji je oko 114, a u argumentativnom tekstu oko 110. Broj komunikativnih rečenica i klauza od 11,19 i 22,40 u ekspoziciji u poređenju sa njihovim brojem u argumentativnom tekstu – 9,69 i 20, 29 takođe pokazuje da su ekspozitorni tekstovi duži i u odnosu na navedene kvantitativne pokazatelje.

Tabela 2 – Prosečne vrednosti dužine teksta i pojedinih tipova rečenica u ekspozitornim i argumentativnim tekstovima (u procentima)

Sintaksičke varijable/tip teksta	Ekspozicija	Argumentativ
Broj reči u tekstu	114,33	110,84
Broj kom. rečenica u tekstu	11,19	9,69
Broj klauza u tekstu	22,40	20,29
Br. jezgrenih reč.	0,33 (2,94%)	0,21 (2,21%)
Br. proširenih reč.	3,88 (34,67%)	2,88 (29,73%)
Br. napslož. reč.	2,78 (24,84%)	1,33 (13,76%)
Br. zavslož. reč.	1,95 (17,53%)	3,05 (31,45%)
Br. višslož. reč.	1,67 (14,93%)	1,83 (18,92%)
Br. negramatičnih reč.	0,57 (5,09%)	0,38 (3,93%)

Preko jedne trećine ukupnog broja rečenica u ekspozitornim tekstovima pripada proširenim rečenicama – 34,67%, dok su u strukturi argumentativnih tekstova manje od jedne trećine zavisno složene rečenice (31,45%). Ako se pogleda ukupna učestalost javljanja rečenica sa zavisnim klauzama (u našem slučaju su to zavisno i višestruko složene rečenice) u argumentativnim tekstovima, na osnovu iznetih rezultata, može se reći da svaka druga rečenica u ovom tipu teksta u svoju strukturu uključuje jednu ili više od jedne zavisne klauze pošto njihov ukupni procenat iznosi preko 50%, tačnije – 50,37%. Budući da se tradicionalno smatra da upotreba konstrukcija u kojima se javljaju zavisne klauze implicira i viši nivo sintaksičkog razvoja (Silva, Sanchez-Abchi, & Borzone, 2010), može se zaključiti da argumentativi imaju znatno složeniju sintaksičku strukturu od ekspozitornih tekstova. Učestalost javljanja rečenica sa zavisnim klauzama je znatno niža u ekspozitornom žanru – 32,46%. U radovima stranih autora koji se bave ovom tematikom, takođe se navodi da argumentativni tekstovi imaju viši stepen sintaksičke zrelosti tj. složenosti (Beers & Nagy, 2009; 2011).

Treba istaći i procenat javljanja negramatičnih produkcija koji se kreće od 5,09 % do 3,93 % u zavisnosti od žanra. Takođe treba naglasiti da ovladavanje strukturom tekstova koji se u značajnijoj meri razlikuju od strukture narativa (sa kojim se deca upoznaju najranije i usvoje njegovu linearnu strukturu relativno brzo) za decu mlađeg školskog uzrasta predstavlja veliku teškoću u procesu usvajanja pisanja, pa otuda dolazi i do pojave negramatičnih konstrukcija. Pokušavajući da se izbore sa složenijim sintaksičkim strukturama koje su karakteristika proširivanja jezičke kompetencije i perioda kasnijeg razvoja jezika kao i žanrova koji nisu narativnog tipa, deca tipičnog razvoja produkuju jedan broj negramatičnih konstrukcija dok ne usvoje, manje ili više uspešno, strukturu pisane rečenice.

ZAKLJUČAK

Prezentovani rezultati koji se odnose na kvantitativne sintaksičke varijable upućuju na zaključak da desetogodišnjaci pišu u proseku duže ekspoziorne tekstove i na nivou broja reči, komunikativnih rečenica, kao i na nivou ukupnog broja klauza, u odnosu na argumentativni tip teksta.

Takođe, učenici četvrtog razreda proizvode više konstrukcija sa zavisnim klauzama u okviru argumentativnih tekstova što je najpouzdanija mera sintaksičke zrelosti (složenosti), iz čega se može zaključiti da ovi tekstovi imaju viši stepen sintaksičke zrelosti u odnosu na ekspoziorne.

Deca na ispitivanom uzrastu sposobna su da razlikuju obe vrste žanrova, ali i dalje postoji izvestan broj dece čija struktura drugih diskursnih tipova u velikoj meri podseća na strukturu tipičnog ličnog narativa. Ovaj zaključak može biti od pomoći učiteljima i nastavnicima maternjeg jezika u procesu usvajanja pisane jezičke sposobnosti kod dece ranog osnovnoškolskog uzrasta i u procesu formiranja deteta kao funkcionalno pismene individue.

LITERATURA

- Beers, S. F., & Nagy, W. E. (2009). Syntactic complexity as a predictor of adolescent writing quality: Which measures? Which genre? *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, 22, 185-200.
- Beers, S. F., Nagy, W. E. (2011). Writing development in four genres from grades three to seven: syntactic complexity and genre differentiation. *Reading and Writing*, 24:183-202.
- Kamberelis, G., Bovino, T. (1999). Cultural artifacts as scaffolds for genre development. *Reading Research Quarterly*, 34: 138-171.
- Kašić, Z. (2002). Agramatična produkcija i semantička „zbrka“ kod dece ranog školskog uzrasta. *Istraživanja u defektologiji, br.1*, Defektološki fakultet, Beograd, 113-130.
- Kašić, Z., Borota, V. (2003). Negramatičnost i agramatizam u aktivnom sintaksičkom razvoju. *Srpski jezik VIII/1-2: 439-455 (ćir.)*.
- Nippold, M. A. (1998). *Later Language Development (The School Age and Adolescent Years)*. Austin, Texas.
- Ravid, D. (2004). Derivational morphology revisited. In R. A. Berman (Ed.), *Language Development across Childhood and Adolescence* (pp. 53-83). Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company.
- Ravid, D., Tolchinsky, L. (2002). Developing Linguistic Literacy: A Comprehensive Model. *Journal of Child Language*, 29, 417-447.
- Silva, M.L., Sanchez Abchi, V. & Borzone, A. (2010). Subordinated clauses usage and assessment of syntactic maturity: A comparison of oral and written retellings in beginning writers. *Journal of Writing Research*, 2 (1), 47-64.

THE ABILITY OF TEN-YEAR-OLD CHILDREN TO PRODUCE EXPOSITORY AND PERSUASIVE TEXTS

Summary

Learning to write well is a necessity for youngsters. Success in school and the fields of employment depend upon it. Students who struggle with writing are at a disadvantage in school, because it is the primary means by which teachers assess students' content knowledge. Different types of texts are constructed and structured differently, with different writing purposes (communicative goals) and functions. Successful acquisition of basic principles of different text type organization and construction rules is considered to be an essential prerequisite for the development of functional language and communicative literacy. The paper focuses on primary schoolchildren's knowledge of expository and persuasive genres. Forty-two fourth-grade children composed original texts representing each of these genres. All texts were examined for the presence or absence of structural and syntactic features that are typical for these two genres. Different quantitative and qualitative characteristics of texts from the database were taken into account and analyzed: mean length of text measured by number of words, number of utterances, and number of clauses, as well as presence (or absence) of various expository and argumentative genre characteristics. Analysis showed that participants had more experience with expository genre than persuasive one, but also showed that they possessed significantly more working knowledge of narrative genre. Implications of the study highlight the importance of student characteristics in writing achievement, as well as considering the need for differential instruction based on student needs. The paper contributes to theorising genre learning as a complex process of developing both genre and language competence and structure knowledge of these two.

Key words: literacy, structuring different genres, ten-year-old children, expository and argumentative writing